

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Formování ideje volného obchodu – merkantilismus, fyziokraté, klasická ekonomie

Mezinárodní obchodní režim 2015

Oldřich Krpec, FSS MU

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Anglický merkantilismus - komoditní složení obchodu

- *Od konce 17st. dominuje téma **komoditní kompozice**;*
- *John Pollexfen (1697) ze **zhodnocení komoditní skladby** exportu a importu **lze dělat závěry** o tom, zda je **obchod dobrý** či **špatný**;*

Všichni merkantilisté souhlasí, že (**TEZE**):

- **export průmyslového** zboží je výhodný a **export surovin** (pro zpracování venku) je špatný;
- **import surovin** je výhodný a **import průmyslového** zboží je špatný;

William Petyt (1680):

- *mnohem **výhodnější** je **export surovin zpracovaných** než jako **nezpracovaných**;*
- *je **nanejvýš nebezpečné** **exportovat suroviny**, protože mohou být **zpracovány sousedními zeměmi**;*
- *ale **pokud cizinci jsou ochotni prodávat suroviny** je **nezbytné** je **dovážet** a **zpracovat doma**;*

V zásadě platí, že **aktivity přidávající hodnotu**, které **obsahují významné zpracování**, mají být **realizovány doma** – generují **příjmy** a **zaměstnanost**;

Trade Policy - implikace:

- ***nízká cla** na **dovoz vstupů a surovin**, **vysoká** na **zpracované výrobky** (Sammuel Fortrey 1663);*
- *až **exportní cla** na **suroviny**;*
- *argumenty **podpory manufaktur** (John Cary 1695);*
- ***pokračuje do 18st**;*

Výhoda manufaktury

- Ve směně hodnotnějšího zboží za méně hodnotné,
- V generování větší zaměstnanosti – mzdy těch, kdo pracují v exportním průmyslu, jsou **placeny cizinci**;

*John Asgill (1719) podporuje vládní politiky ochrany a podpory domácího průmyslu – zavádí termín **protection**;*

Protekcce:

- může zajistit **větší zaměstnanost a výstup průmyslu** – standardní argument;
- *problém pro FT je, že **protekcionismus tohle dokáže** – cla sníží dovozy a zvýší domácí produkci v preferovaných sektorech;*

James Steuart (1767) – extrémní varianta:

- **státník** je strážce ekonomiky;
- pokud **dovoz** určité komodity **vzroste**, musí zavést **clo** případně zákaz;
- více ziskové jsou exporty **práce**, méně zisková je **přírodní produkce**, pokud **bohatý stát** začíná **exportovat přírodní produkci**, je třeba **zastavit dovoz práce**;
- v oblasti **zemědělství** je třeba **odstříhnout konkurenci** pro **objem zajišťující soběstačnost** a vývozními cly **zajistit odbyt nadprodukce** pokud ceny spadnou nízko (*příkl.: ryby*);
- dokud jsou **jednotlivé národní státy** – jsou **odlišné zájmy**, kdyby byla **světová vláda** a světový státník, mohl by být **volný obchod**;
- stát, který **otevře přístavy bez jistoty**, že tak učiní **ostatní**, bude **zruinován**;

Počátky ideje volného obchodu (FT)

Konec 17st.: skepse ohledně **státní regulace**; **merkantilistický pro-commerce postoj**:

- snaha **liberovat** komerci ze zbytků **feudální** a středověké **kontroly**;
- zdůrazňování potřeby **svobodných** a **stabilních domácích podmínek** pro obchod;
- garance a ochrana **vlastnických práv** a vlády **práva**;
- upozorňují na **růst obchodu** v **zemích**, kde jsou politické **svobody**, liberální **imigrační** režim a svoboda **vyznání**;

Termín **free-trade (FT)** má původ v **16st.** – parlamentní **debaty o monopolech** na **zahraniční obchod**

- v **ENG** královské **granty** vybraným kupcům poskytovaly **exkluzivní privilegium** na obchod s určitým **regionem** – už od **13st.**;
- **FT** je chápán **jako** komerční aktivita kde je **svoboda vstupu** – nebrání mu exkluzivní gildy, monopolní práva či privilegia – tj. **svoboda k obchodu**;

Monopolní obchodní společnosti se **hájily** tím, že nejsou skutečnými monopoly či to zdůvodňovaly **zvláštními důvody** – *Misselden (1622)*:

- **jistota** (není konkurence) **zvýší obchod** nad úroveň FT – užitek pro CW převyší náklady omezení svobody;
- obchod se **vzdálenými oblastmi** potřebuje vybudovat **veřejné statky** – ochrana, **pevnosti, majáky** – vládní omezení vstupu zabraňuje free ridingu;
- díky **exkluzivním právům** společnosti získají **kapitál** na **pořízení těchto statků**;

Fortrey (1673) – FT zhorší **směnné relace** – proti ENG:

Jiná koncepce FT → FT jako **absence protekcionistických politik diskriminujících proti cizímu zboží** vznikla jako **reakce na merkantilistickou doktrínu**;

- Roger Coke (1670) – **Holandáni** všechno **importují** a stejně **bohatnou** z obchodu, **Irové exportují** 8x více než dovážejí a přesto **chudnou**;
- Jacob Vanderlint (1734) – anticipoval *Humea*:
 - FT s FRA a jejich levné MANU zboží je **prospěšné** pro **ENG**; prodají nám věci tak levně, že naše manufaktury budou mít **problémy**...
 - **dokud peníze**, které jim **zaplatíme**, **nezvednou jejich ceny** a náš nedostatek peněz **nesníží** naše, že jim **budeme moct** prodávat **tak levně jak oni** předtím nám;
 - ...**ustálí** se to na konkrétních **výhodách**, které **má každý národ** ve **vztahu k ostatním** zemím;

David Hume (1752) „Of the Balance of Trade“:

- **pokud** by byla **polovina peněz** v **ENG** zničena, zboží a práce by byla náhle tak **levná**, že by plynuly velké **objemy exportů**, které by **přitáhly peníze** od všech **sousedů**;
- pokud by se **množství peněz** v **ENG** **zdvojilo**, zboží by bylo tak **drahé** a **importy** by tolik **vzrostly**, že by se naše **peníze rozlili mezi** naše **sousedy**;
- nezdá se, stejně jako u **vody**, že by množství peněz mohlo být kdekoliv **navýšeno** či **sníženo mimo „hladinu“**;
- (pokud je obchod volný) musí růst či klesat ve vztahu k **proporci práce a zboží** v **každém jednotlivém státě**;

Rozbití argumentu bilance ale neotřese argumentem ochrany domácích podniků před cizí konkurencí

– diskuze: **Indian Calicoes**

1690s – East India Company – debata nad omezením importů EIC – první debata FT (ochrana před zahraničními dovozy);

- **David Clayton (1719)** – dříve mě přesvědčíte, že **černá je bílá** a temnota je světlo, než **uvěřím, že nechat své ruce zahálet** je cesta k prosperitě a **vyvážení našich peněz** je cesta k bohatství;
- **Gardner (1697)** – dva základní body:
 - **prohibice obohatí jen hrstku**, zároveň odebere prostředky zvětšující bohatství národa;
 - **dovoz cizího zboží za polovinu, pokud dokážeme najít zaměstnání** pro naše lidi, nám ušetří spoustu peněz;

Charles Davenant 1696 :

- **snaha vybudovat průmysl kde by normálně nebyl** je naprosto **škodlivá**;
- **příklad hedvábí** – *uměle podporováno v ENG* – **zdroje jsou odkloněny z více profitabilních využití**;
- **v čase míru a plné zaměstnanosti** mohou **pracovníci přejít** z jedné práce do jiné;
- **fakt že hedvábí je produkováno mnohem levněji jinde**, je **indikátorem** toho, že ti kdo pracují v domácím hedvábném průmyslu, mohou být **lépe zaměstnání jinak**;
- **omezení dovozů z Indie jen obohatí konkurenci**;

Devenant a Gardner: **klíčový bod** – místo chápání **dovozů jako ztráty** (a nákladu k udržení exportů), jsou importy **chápány jako levná cesta** k získání určitého **zboží nepřímou produkcí prostřednictvím exportů**;

Henry Martyn 1701 (anticipoval A. Smithe):

- **indický obchod** bude ve **FT méně ziskový** pro **stávající kupce**, míra **zisku** se sníží na úroveň **ostatních srovnatelných komercí**, ale bude to **výhodné pro národ**, jelikož se **objem obchodu zvětší**;
- **hrady a pevnosti** mohou být **udržovány z veřejných prostředků** – **snadněji** když **rostou užitky z FT**;
- **mezinárodní dělba práce**: **dovozy levných indických oděvů** jsou **jako nová technologie** – **více oděvů** může být získáno **za méně práce** a to **exportem jiného zboží**;
- **zákon** omezující nás na **užívání jen ENG výrobků** nás **nutí**, aby **naše spotřeba** byla **kryta prací mnoha místo několika málo**;
- **konkurence** dovozů **tlačí na produktivitu v jiných odvětvích** – **dovozy z Indie snižují cenu práce** a **nutí lidi k vynálezům postupů i strojů**, díky kterým lze **věci dělat s menším množstvím práce** a **levněji** – **snížit tak cenu výrobku** ale **nesnížit mzdu**;

Minimální ohlas – přitom fundamentální posun – obětovaná příležitost, efektivita, produktivita;

Jacob Vanderlint 1734 – **retaliační dynamika** – omezení v jedné zemi plodí omezení v jiných, zaměstnanost tím trpí ve všech zemích;

Matthew Decker 1744 – **princip kompenzace** – parlament by měl zvážit **vyplácení mezd** těch **kdo trácí práci** zavedením **FT**; idea udělat z **ENG** (SCO, IRL) „**free port**“;

Vs. Arthur Young 1774 – **všeobecný FT neexistoval nikdy v historii** – je tedy v **rozporu se zdravým rozumem**;

Fyziokraté (laissez-faire)

Pierre de Boisguilbert 1690:

- **individua jsou motivovány jejich vlastním sebe zájmem**, nevědomky slouží veřejnému zájmu;
- usměrňují své úsilí směrem k **aktivitám**, které mají **vysoký** privátní výnos;
- **koordinace cenovým systémem** – trhy bez státních zásahů budou **fungovat** přirozeně k **benefitu** obou (všech) aktérů směny;

Francois Quesnay 1750:

- **přírodní produkce země – zemědělství – je zdrojem veškerého bohatství**;
- **FT povede k přirozené distribuci produkce**, tudíž k **zvýšení ceny obilnin** a **prospěchu AGRI** ve Francii (ekonomická tabulka 1758);
- **kontrast** mezi **produktivní zemědělskou výrobou** a sektorem **surovin** a **sterilní manufakturní** produkcí a službami (jen **mění tvar věcí**);
- AGRI produkce je **ultimátním zdrojem bohatství**, vše ostatní na něm závisí (je odvozeno);
- **cíl: zvýšit investice do AGRI** a **stáhnout zdroje z nevhodných povolání** – **AGRI expanze** povede ke **zvýšení exportů** a **větším dovozům sterilního zboží pro spotřebu**;

Implikace:

- **export surovin a AGRI zboží** a **import MANU** je **výhodnější** než naopak;
- **stát**, který se omezil na **obchod s průmyslovým zbožím** je v **citlivé a nejisté pozici** – **noví konkurenti** se objeví **snadno** a **vytlačí jeho exporty**;
- země by měla **exportovat MANU pouze pokud** má rovněž **suroviny ze kterých MANU doma produkuje**, a má očekávat **zisky pouze v míře** ve které tyto výroby **zlepšují trhy pro produkci z půdy**;
- protože **merkantilistické politiky podporovaly manu na úkor zemědělství**, **fyziokraté podporovali odstranění vládní intervence** (zejména vnitřní bariéry na obchod s obilím a cenové stropy na ceny obilí);

Morální filozofie (a před analytické FT myšlení)

Thomas Hobbes (1651) – sebe zájem veden vášní v zásadě destruktivní a chaotický;

Bernard Mandeville (1714) – sledování luxusu a sebelásky umožnilo průmyslovou společnost a rozkvétající ekonomiku;

Francis Hutcheson (1755):

- **přirozené city** pro **ostatní** jsou základem morálního smyslu, který **otupuje sebezájem**;
- **příroda vybavila každého člověka touhou po vlastním štěstí** a mnoha **laskavými city** vůči ostatním;
- to zakládá **přirozené právo každého k užití svých sil** v závislosti na **úsudku a zaměření** ve **kterémkoliv zaměstnání, práci či zábavě, která neškodí ostatním**;
- **žádný veřejný zájem** nutně **nevyžaduje**, aby **aktivity** jednotlivce byly **podřízeny jiným** - **stav přirozené svobody** (*natural liberty*);

Evropské osvícenectví jako intelektuální hnutí – více kosmopolitní, ale spíše politická doktrína než ekonomická koncepce;

David Hume „Of the Jealousy of Trade“ (1758) – pokud je **nějaká komodita** označena za **zásadní** (klíčovou/strategickou) **určitou zemí, předpokládá se, že tato země má v této komoditě nějakou zvláštní a přirozenou výhodu...** – **pokud si ji neudrží, musí vinit** svou **lenost** či **špatný management** a **ne sousední země** + když se toto odvětví zmenšuje, jsou vždy možnosti v jiných sektorech;

Adam Smith – kauza volného obchodu

Adam Smith 1776: Book IV. „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations“;

Specifické kritérium k evaluaci efektů jednotlivých „commercial policies“:

- je třeba zkoumat **dopad politik** na **celou ekonomiku** v **termínech** reálné hodnoty národního důchodu (výstupu);
- nadále **není dostatečné tvrdit**, že je **clo užitečné** jen protože **zaměstnanost** a **výstup vzrostl** v **sektoru, který je chráněný**;

Vysoká cla:

- **snížují konkurenci** a **dávají domácím producentům monopol** na domácím trhu, **umožňují jim žádat vyšší ceny** a vedou k lenosti a neefektivnímu řízení;
- **monopol** poskytuje **povzbuzení** konkrétním **odvětvím**, které si ho **užívají** a **přitahují více zaměstnanosti a více kapitálu než by jinak měli** – to je **nesporné...**, ale jestli to **vede k nárůstu průmyslu** v zemi **obecně** nebo usměrňuje **zdroje nejefektivnějším směrem** je **otázka**;

Individua (laissez-faire):

- **vždy** usměrňují svou práci k nejlepší možné výhodě – usilují o **zaměstnání** v **odvětví, které produkuje největší hodnotu** nebo směřují za největší hodnotu - je to jejich užitek který je **největším užitkem společnosti**;
- **přirozená svoboda** – individua **interagují** v ekonomickém světě, každý **hledá své přilepšení** poskytováním zboží a služeb ostatním – což ústí v efektivní alokaci zdrojů;
- **soutěživý trh** (spíše než **vláda**) je **nejlepší mechanismus** k **určení profitabilních aktivit** a **alokování zdrojů** tímto směrem;

- Každý **člověk** pokud **neporušuje zákony** spravedlnosti je **ponechán** zcela **svobodným**, aby sledoval svůj **vlastní zájem** způsobem, který si zvolí a aby svou výrobu a svůj **kapitál přivedl do konkurenčního vztahu** k ostatním;
- **Žádná lidská moudrost** nebo znalost **není dostatečná**, aby **dohlížela** na průmysl a **soukromé osoby** a **usměrňovala** je směrem k uplatnění **nejvíce výhodnému** pro společnost;
- **Preferencí podpory domácímu** před cizím **sledují** (*etablování producenti*) jen svou **vlastní jistotu**; ... **usměrňováním průmyslu směrem, který produkuje největší hodnoty** sledující svůj **vlastní zisk** – (*jsou*) **vedeni neviditelnou rukou** k **podoře cíle** který **není jejich záměrem**;

Doktrína **laissez-faire** – **vláda má důležitou roli** – **podporovat tržní mechanismus** jako **sociální instituci**;

- **vládní úkoly** jsou zajištění **veřejných statků** a ustavení **systemu práva a spravedlnosti** – to **umožní efektivnější operace** neviditelné ruky trhu;

Klíčový koncept pro hodnocení politiky je **náklad obětované příležitosti**:

- **trade-off** mezi **alternativními využitími zdrojů** za podmínky jejich **vzácnosti** – **zvětšený výstup** jednoho **sektoru** v daném okamžiku jde na **úkor zdrojů** zaměstnaných **jinde**;
- **žádná regulace obchodu nemůže zvýšit objem výroby nad úroveň faktorů**, které jsou k **dispozici** – může **jen odklonit jeho část** – a **není vůbec jisté**, že tento „umělý“ směr bude jakkoli **výhodnější**;

Merkantilisté – **intervence může vést k lepšímu mixu výstupu, k většímu objemu výstupu nebo k obojímu**;

Konečně to Smith napojil na **Trade Policy**:

- pokud cizí země může **dodávat komoditu levněji, než my ji umíme vyrobit**, pak je lepší ji koupit za část naší **vlastní produkce**, která je realizována tam kde máme nějakou **výhodu**;
- **určitě nejsou zdroje uplatněny nejefektivněji**, když produkují to, co lze koupit levněji jinde;
- **průmysl země je tak odkloněn k méně výhodnému uplatnění a směnná hodnota roční produkce je místo zvýšení – jak zamýšlel autor zákona – snížena každou takovou regulací**;

Mezi jakýmikoliv místy probíhá IT, všechny mají vždy **dva benefity**:

- **směna** zboží které **uspokojuje potřeby**;
- důležitější je **přístup na větší trh** který umožňuje **překročit omezení domácí poptávky** - to povzbuzuje zlepšení **produktivních sil** tak aby roční produkce byla co největší, a tím se **zvětšuje příjem a bohatství společnosti**;

Protože **dělba práce je omezena velikosti trhu** (*division of labor is limited by the extent of the market*):

- FT **zvětšuje trh** a **umožňuje** tak **sofistikovanější dělbu práce** + podporuje **výměnu znalostí** a nových **metod** a business praktik;
- tj. **statické a dynamické zisky** z obchodu (**dělba práce a transfer technologie**) - mimořádné;

Spotřeba:

- je **jediným cílem a smyslem** veškeré produkce – a zájem producenta by měl být **zohledněn jen potud**, pokud je to **účelné pro blaho spotřebitele**;
- **merkantilistický systém**: zájem konzumenta **obětoval zájmu producenta** – zdálo se, že **produkce a ne spotřeba** je cílem a **smyslem výroby a obchodu**;

Komoditní složení IT:

- v konkrétní zemi reflektuje její **stádium hospodářského rozvoje** a její **přirozené podmínky** (jako vybavenost faktory);
- vztah mezi **městem a vesnicí** (*analogie*) ...odmítá, že **zisk města je ztráta vesnice** – zisky jsou **vzájemné, dělba práce je výhodná pro všechny**, obyvatelé města a vesnice jsou **navzájem služebníky** jeden druhého;
- **množství zpracovaného zboží**, které (města) **prodávají vesnici**, nutně **reguluje množství** materiálu a **zásob**, které **kupují**; ani jejich zaměstnanost ani subsistence **nemůže zvýšit prodej, jen proporčně navýšení poptávky vesnice po průmyslových výrobcích** a to je úměrné jejich rozvoji a kultivaci;
- stejně **jako město a venkov, tak jednotlivé země se specializují** na **různé zboží** dle svých výhod na základě vybavenosti faktory a stádiu rozvoje;
- **země produkující suroviny** tak činí k **pro vlastní užitek** a **nejsou** nutně **odsouzeny** v tomto stadiu **zůstat navždy** – **pokud stabilní vláda podporuje svobodu a obchod a akumulaci** – tudíž **umožňuje jednotlivcům investovat do fyzického a lidského kapitálu**;

To **nemůže být zajištěno umělým přesunem zdrojů** z jednoho sektoru do jiného obchodní politikou, která (navíc) **narušuje pobídky**;

Doporučení o **FT** je **aplikovatelné na všechny státy bez ohledu** na jejich **stádium ekonomického rozvoje**;

Děkuji za pozornost

Oldřich Krpec

krpec@mail.muni.cz

MVES FSS MU, Joštova 10, 60200 Brno

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ